

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Uplatňovanie ľudských práv vo vyučovacom procese

Štátna školská inšpekcia (ŠŠI) v súlade s plnením úloh Národného plánu výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014 kontrolovala vo februári 2009 až v máji 2009 uplatňovanie ľudských práv vo vyučovacom procese v 169 základných a v 73 stredných školách. Cieľom inšpekcií bolo posúdiť kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu z hľadiska uplatňovania ľudských práv vo výchove a vzdelávaní.

Základné školy

V priebehu inšpekcií v **169** základných školách sa vykonalo 3 835 hospitácií, z toho na 1. stupni **1 406** a na 2. stupni **2 429**. V kontrolovaných školách mali celkovo zriadených **2 020** tried, ktoré navštevovalo **37 565** žiakov, z toho bolo **3 506** žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, z nich **2 403** žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a **755** intelektovo nadaných žiakov.

Tabuľka č.1 Prehľad o počte škôl

kraj	počet škôl	štátne	cirkevné	súkromné	sídlo		vyučovací jazyk ¹			
					mesto	vidiek	S	M	S/M	U
Bratislavský	10	10	0	0	6	4	10	0	0	0
Trnavský	24	22	2	0	8	16	17	7		0
Trenčiansky	22	20	2	0	11	11	22	0	0	0
Nitriansky	28	28	0	0	7	21	20	7	1	0
Banskobystrický	24	24	0	0	4	20	20	2	2	0
Žilinský	23	22	1	0	7	16	23	0	0	0
Prešovský	21	21	0	0	6	15	20	0	0	1
Košický	17	17	0	0	16	1	14	1	2	0
Spolu	169	164	5	0	65	104	146	17	5	1

¹⁾ S – slovenský jazyk, M – maďarský jazyk, U – ukrajinský jazyk

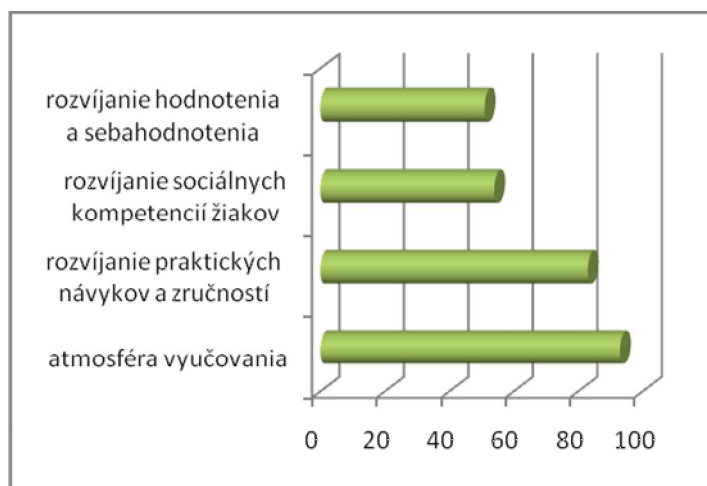
Tabuľka č. 2 Prehľad o počte tried a žiakov

kraj	počet					
	ZŠ	tried	žiakov	z toho žiaci so ŠVVP	z toho	
					žiaci zo SZP	IND
Bratislavský	10	156	3 143	129	18	2
Trnavský	24	277	5 109	215	10	0
Trenčiansky	22	289	5 959	1525	162	230
Nitriansky	28	363	6 504	1 072	413	369
Žilinský	23	320	6 332	280	70	4
Banskobystrický	24	226	3 693	710	434	74
Prešovský	21	309	5 585	1 083	873	76
Košický	17	80	1 240	647	423	0
SR	169	2 020	37 565	3 506	2403	755

Počas hospitácií vo vybraných predmetoch sa sledovala činnosť učiteľa z pohľadu kvality riadenia vyučovacieho procesu, výberu a uplatnenia vyučovacích metód, foriem a postupov zameraných na rozvíjanie kľúčových kompetencií a sociálnych zručností žiaka a zároveň sa sledoval proces učenia sa žiakov, ich prejav, postoje, reakcie na otázky, spôsobilosť pracovať v tíme, samostatnosť v rozhodovaní a za rozhodnutia niešť zodpovednosť. Na sledovaných vyučovacích hodinách prevládala pozitívna a priaznivá *atmosféra*. Učitelia rešpektovali správanie, vyjadrovanie žiakov, akceptovali individuality jedincov a umožňovali žiakom nájsť si miesto v štruktúre sociálnych vzťahov triedy. Žiaci sa v triedach cítili prevažne uvoľnene, vystupovali sebavedome, mohli bez obáv z výsmechu alebo pohŕdania vyjadriť svoje myšlienky, postoje, skúsenosti. Rušivé momenty a prejavy intolerancie učiteľa primerane

riešili a eliminovali. Niekedy v snahe podporiť spontánnosť, sebavedomie a originalitu žiakov nedokázali zabezpečiť v triede ich disciplinované správanie.

Graf č. 1 Uplatňovanie ľudských práv vo vyučovacom procese v ZŠ

Rozvíjanie sociálnych (personálnych a interpersonálnych) kompetencií žiakov

Väčšina učiteľov sa snažila vytvoriť žiakom priestor pre argumentáciu a vyjadrovanie názorov, emocionálnych postojov. Tí však prejavovali len v malej miere nápaditosť, tvorivosť či originalitu. Zväčša dokázali reprodukovat' iba poznatky z učebnice. Učители sporadicky využívali progresívne formy a metódy práce, preferovali najmä metódy výkladu a frontálnych foriem práce. Zriedkavo zadávali úlohy, ktoré podporovali vzájomnú komunikáciu a spoluprácu žiakov vo dvojiciach, skupinách. Schopnosť žiakov vzájomne komunikovať a efektívne pracovať v skupinách bola minimálna. Učители na 1. stupni kladli väčší dôraz na upevňovanie estetických a hygienických návykov žiakov. Žiaci vyšších ročníkov základnej školy poznali a zväčša dodržiavali pravidlá bezpečnosti a ochrany zdravia a životného prostredia.

Rozvíjanie praktických návykov a zručností žiakov

Učители umožňovali žiakom na väčšine hodín pracovať s učebnicami, menej s encyklopédiami, odbornými publikáciami, jazykovými príručkami, školskými atlasmi, nástennými mapami, tabuľkami. Práca s počítačom, notebookom a interaktívnou tabuľkou bola uplatňovaná sporadicky. Žiaci častejšie využívali počítače pri príprave domácej úlohy, referátov a v triedach pre intelektovo nadaných žiakov najmä na prezentáciu projektov.

Rozvíjanie hodnotenia a sebahodnotenia žiakov

Na vyučovacích hodinách boli hodnotiace a sebahodnotiace zručnosti žiakov sporadicky rozvíjané. Slovné hodnotenie, pochvaly a oceňovanie pokrokov vzhľadom na predchádzajúce výkony žiakov stimulovali aktivitu a pozitívne ovplyvňovali vzťah žiakov k predmetu. Formálne hodnotenie klasifikáciou bolo však väčšinou náhodné, realizované s výraznými nedostatkami. Mnohí učители preferovali pamäťové učenie žiakov a skúšanie orientovali najmä na reprodukovanie naučených informácií. Hodnotili väčšinou autoritatívne bez zdôvodnenia klasifikácie, ojedinele vyzdvihli, čo žiak dokázal vzhľadom na jeho schopnosti, alebo čo bolo pri odpovedi pozitívne.

Stredné školy

V priebehu inšpekcií v **73** stredných školách (27 gymnázií a 46 stredných odborných škôl) sa vykonalo **1 654** hospitácií, z toho na gymnáziách **700** a v stredných odborných školách **1 174** hospitácií na teoretickom vyučovaní a na praktickom vyučovaní **63** hospitácií. V kontrolovaných školách mali celkovo zriadených **984** tried, ktoré navštevovalo **12 518** žiakov, z toho evidovali **21** žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Tabuľka č. 3 Prehľad o počte škôl

kraj	počet G/SOŠ	štátne G/SOŠ	cirkevné G/SOŠ	súkromné G/SOŠ	vyučovací jazyk ¹	
					S	M
Bratislavský	5/9	3/7	1/1	1/1	5/9	0/0
Trnavský	4/5	4/4	0/0	0/1	4/5	0/0
Trenčiansky	1/8	1/6	0/1	0/1	1/8	0/0
Nitriansky	4/3	3/3	1/0	0/0	3/2	1/1
Banskobystrický	8/6	7/3	1/0	0/3	6/6	2/0
Žilinský	2/4	1/4	1/0	0/0	2/4	0/0
Prešovský	0/5	0/2	0/0	0/3	0/5	0/0
Košický	3/6	2/4	1/0	0/2	3/6	0/0
Spolu	27/46	21/33	5/2	1/11	24/45	3/1

Tabuľka č. 4 Prehľad o počte tried, žiakov

kraj	počet					
	G/SOŠ	tried G/SOŠ	žiacov G/SOŠ	z toho žiaci so ŠVVP	z toho	
					žiaci zo SZP	IND
Bratislavský	5/9	81/58	2 371/1 449	0	0	0
Trnavský	4/5	43/88	2 128/2 058	3/18	0/2	0
Trenčiansky	1/8	26/122	746/3 238	0	0	0
Nitriansky	4/3	62/62	1 612/1 545	0	0	0
Žilinský	2/4	21/67	613/1 473	0	0	0
Banskobystrický	8/6	107/68	2 773/1 468	0	0	0
Prešovský	0/5	0/52	0/1 238	0	0	0
Košický	3/6	33/94	819/2 507	0	0	0
SR	27/46	373/611	11 062/14 976	3/18	0/2	0

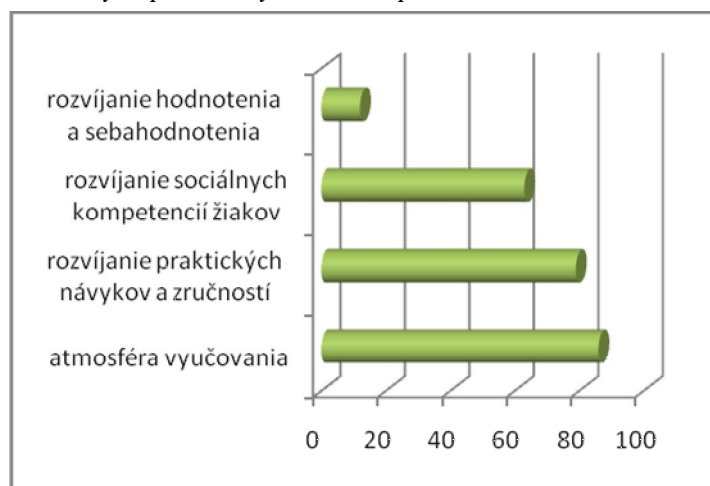
V kontrolovaných stredných školách sa počas hospitácií na vybraných predmetoch sledovala činnosť učiteľa a proces učenia sa žiakov rovnako ako v základných školách. K pozitívam vyučovania a učenia sa patril charakter *atmosféry*, ktorú učitelia a majstri odbornej výchovy vytvárali na prevažnej väčšine hospitovaných hodín. Pozitívnu atmosféru vyučovania umocňovalo rešpektovanie rozdielnych názorov žiakov. Vyskytli sa však aj vyučovacie hodiny, na ktorých učitelia negatívne komentovali chybnú odpoveď žiaka, alebo sa ironizujúco vyjadrovali k jeho výkonu. Ojedinele sa vyskytli hodiny, na ktorých správanie žiakov presahujúce hranice stanovených pravidiel zostalo bez primeraného usmernenia učiteľa. Pozitívne možno hodnotiť vytváranie motivujúcej pracovnej atmosféry v skupinách praktického vyučovania majstrami odbornej výchovy (MOV) na všetkých vyučovacích dňoch. Prístup MOV k žiakom bol srdečný a priateľský, sprevádzaný usmerňovaním žiakov pri činnostiach. Žiaci dohodnuté pravidlá správania sa zväčša dodržiavali, navzájom sa tolerovali.

Rozvíjanie sociálnych (personálnych a interpersonálnych) kompetencií žiakov

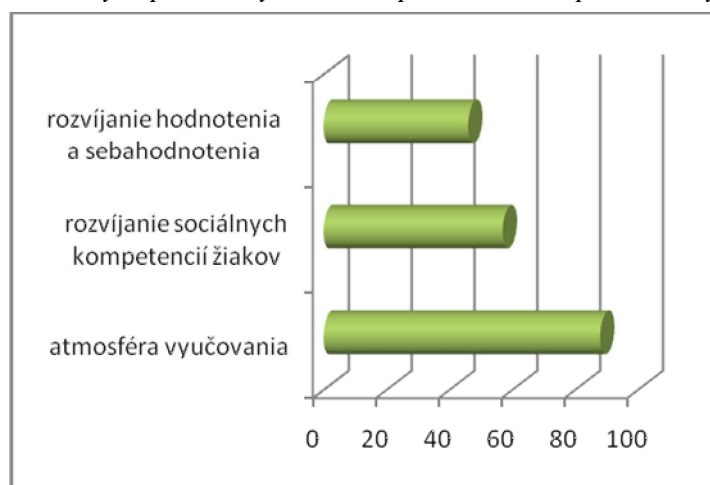
Učitelia v malej miere podporovali rozvoj sociálnych kompetencií žiakov. Príležitosť na prezentáciu vlastných hodnotových alebo emocionálnych postojov im poskytovali najmä v predmetoch slovenský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra, cudzí jazyk, dejepis, menej v prírodovedných a odborných predmetoch. Čiastočným negatívom bolo, že príležitosť na prezentáciu postojov malo zväčša málo žiakov. Žiaci pri riešení problémových úloh prejavovali vlastné názory a postoje, ktoré však často neboli podložené logickými argumentmi. Učitelia ojedinele vytvorili priestor na diskusiu, niektorí žiaci vystupovali s menšou sebadôverou a istotou. Učitelia v malej miere podporovali proces učenia sa žiakov v rámci hľadania riešení vzájomnou komunikáciou, tímovou prácou a zaradovaním úloh na spoluprácu a pomoc žiakov. Žiaci pracovali vo dvojiciach alebo v skupinách najčastejšie na hodinách cudzieho jazyka, kde preukázali, že úlohy v tíme dokážu riešiť. Vzájomná pomoc a poradenstvo bolo menej zreteľné pri väčších skupinách, v ktorých boli dominantní prospěchovo lepší žiaci. Učitelia nepodporovali vytváranie heterogénnych alebo

homogénnych zoskupení, prevládali náhodne vytvorené skupiny alebo dvojice, zadané úlohy zriedkavo diferencovali. V rámci praktického vyučovania sa sociálne kompetencie realizovali výraznejšie. Žiaci mali príležitosť na vzájomnú komunikáciu, najmä pri riešení zadanej praktickej úlohy pre 2 – 3 žiakov. Vedeli si vzájomne radiť a pomáhať. MOV podnecovali žiakov k verbálnemu prejavu, vyjadrovaniu názorov a skúseností.

Graf č. 2 Uplatňovanie ľudských práv vo vyučovacom procese v SŠ – teoretické vyučovanie

Graf č. 3 Uplatňovanie ľudských práv vo vyučovacom procese v SŠ – praktické vyučovanie

Rozvíjanie praktických návykov a zručností žiakov

Učitelia všeobecnovzdelávacích i odborných predmetov vcelku v primeranej miere podporovali rozvíjanie praktických zručností a návykov žiakov, priebežne ich viedli k správny postupom pri učebných a praktických činnostiach, k dodržiavaniu pravidiel bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Žiaci najčastejšie pracovali s učebnými pomôckami a učebnými zdrojmi podporujúcimi proces učenia sa pri vyučovaní slovenského jazyka a literatúry, cudzích jazykov (slovníky, príručky), matematiky, chémie, fyziky a niektorých odborných predmetoch (tabuľky, schémy), informatiky (rôzne vyhľadávače). Žiaci preukázali vcelku primerane osvojené pracovné návyky, poznali bežné pracovné techniky, pri riešení úloh väčšinou využívali a vedeli použiť učebné pomôcky, ktoré mali k dispozícii. Ojedinele kládli učitelia menší dôraz na upevňovanie niektorých estetických a hygienických návykov žiakov ako udržiavanie poriadku v triede, vetranie, osvetlenie učebne, správne sedenie a pod. Na praktickom vyučovaní žiaci preukázali osvojené praktické zručnosti a návyky, väčšinou uplatňovali správne pracovné postupy, prípadne ich dokázali pod dohľadom MOV korigovať. Poznali a dodržiavali pravidlá bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a zásady ochrany zdravia a životného prostredia.

Rozvíjanie hodnotenia a sebahodnotenia žiakov

Učitelia v malej miere podnecovali žiakov na **hodnotenie** svojich výkonov alebo výkonov spolužiakov. Ak žiakom bola daná príležitosť, vedeli alebo čiastočne vedeli vyjadriť hodnotiace úsudky k prezentovaným výsledkom učenia sa. Väčšinou dokázali zhodnotiť výsledok párovej alebo skupinovej činnosti na základe jej porovnania, vyjadriť sa k návrhu hodnotenia a klasifikovania odpovedí jednotlivcov. Na pozorovaných hodinách sa nevyskytlo sebahodnotenie z hľadiska možností ďalšieho zlepšovania sa a napredovania v učení. Hodnotiace aktivity žiakov neboli cielené, učitelia ich spravidla vopred neupozornili na zapojenie do hodnotenia, neprezentovali kritériá hodnotenia. Na všetkých hodinách praktického vyučovania MOV uplatnili hodnotenie klasifikačným stupňom spojené so slovným hodnotením, ktoré využili ako motiváciu k napredovaniu v praktických zručnostiach. Na všetkých hodinách zapojili do hodnotenia i žiakov, ktorí sa zväčša vedeli vyjadriť k svojim výsledkom alebo výsledkom činnosti spolužiakov.

Záver

Miera a úroveň uplatňovania ľudských práv vo vyučovacom procese z hľadiska vyučovania učiteľom a učenia sa žiakov bola v kontrolovaných ZŠ a SŠ porovnateľná. K silným stránkam patrila pozitívna atmosféra vyučovania charakterizovaná vzájomným rešpektom medzi učiteľmi a žiakmi, dodržiavaním pravidiel vystupovania a správania sa žiakov, prevažujúcim empatickým vzťahom učiteľov k žiakom, akceptovaním práva žiakov na omyl.

K slabým stránkam vyučovania patrili predovšetkým zriedkavé využívanie učebných pomôcok, pomocných učebných materiálov a technických prostriedkov v záujme zvyšovania efektívnosti a uľahčenia procesu učenia sa. Rovnako nedostatočne boli integrované ľudské práva do oblasti rozvíjania sociálnych kompetencií žiakov, najmä uplatňovanie tímovej spolupráce a kooperatívneho riešenia úloh v menších i väčších skupinách. Vo vyučovaní pretrvávala frontálnosť alebo orientácia na jednotlivca (individualizmus). Zaradovanie párových alebo skupinových aktivít bolo často formálne, chýbal premyslený výber problémových úloh cielených na rozvíjanie personálnych a interpersonálnych kompetencií žiakov. Nedostatky sa prejavili aj v rozvíjaní schopností a spôsobilostí žiakov vyjadrovať vlastné názory, viesť dialóg, diskutovať o rozdielnych názoroch, vedieť sa dohodnúť a prijímať spoločné rozhodnutia. Najslabšou stránkou výchovno-vzdelávacieho procesu bolo rozvíjanie hodnotiacich a sebahodnotiacich zručností žiakov, sporadické povzbudzovanie, nedostatočné oceňovanie i menších pokrokov, najmä prospechovo slabších žiakov. Učitelia neposkytovali žiakom dostatočný priestor na prezentáciu vlastných hodnotiacich a sebahodnotiacich úsudkov. Neviedli žiakov k identifikácii vlastných kladov i nedostatkov, ani k zručnosti hodnotiť seba alebo druhých na základe vopred poznaných a stanovených kritérií.